

18

**Millî Mücadele
Sırasında ABD'nin
Ankara
Temsilcileri**

**Representatives of
the United States of America
in Ankara During
the National Struggle**

Selim Hüsem

Millî Mücadele Sırasında ABD'nin Ankara Temsilcileri

*Selim Hüsem**

Özet

Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki millî hareket korunaklı konumundan dolayı Ankara'yı merkez olarak seçmişti. Ankara ulaşım açısından da Anadolu'da önemli bir şehirdi. İstanbul'un resmen İtilaf devletleri tarafından işgali ardından Meclis-i Mebûsan dağıtılmıştı. İstanbul'da Meclisin çalışma imkânı kalmaması üzerine hem İstanbul'daki Meclisin üyeleri hem de ülkenin çeşitli yerlerinden seçilen milletvekillerinin katılımıyla Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) oluşturulmuştu. Türk Ordusu'nun başarıları TBMM'ye uluslararası tanınırlık sağlamıştı. İtilaf devletleri de dâhil olmak üzere çok sayıda yabancı temsilci bu şehirde bulunmuştu. 1921 itiarıyla burada temsilci bulunduran Amerika Birleşik Devletleri, TBMM'nin fiili otoritesinin farkındaydı. İstanbul ve Anadolu'daki ABD'li yetkililer ticari faaliyetlerini, yardım kuruluşlarını ve eğitim kurumlarını korumak üzere hamlelerini yapmaktaydı. Ancak Millî Mücadele'yi yöneten kadroyu resmî bir hükûmet gibi tanıma anlamına gelebilecek hamlelerden kaçınılmaktaydı. TBMM Hükûmeti, Amerikalılar da dâhil tüm yabancı unsurlarla ile ilişkilerde tam bağımsızlık ilkesinden ödün vermemeyi kırmızı çizgi olarak benimsemişti. Bu sebeple Amerikalıların her talebinin bir karşılığı olduğunu beklemekteydiler. Çalışmada arşiv kaynakları için Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı ve Gale Archive Unbound veri tabanından erişilebilen The National Archives and Records Administration (NARA) evrakından faydalanılmıştır. Ayrıca yayınlanmış belge kitabı niteliğindeki The Foreign Relations of the United States (FRUS) serisinin ilgili ciltlerinden yararlanılmıştır. Millî Mücadele sırasında Türk-Amerikan ilişkilerini inceleyen yayınlardan da faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Yüksek Komiserlik, Millî Mücadele, Diplomasi, Mütekabiliyet, Ankara

* Arş. Gör., Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, selim.husem[at]marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8328-0276

Representatives of the United States of America in Ankara During the National Struggle

Abstract

The national movement led by Mustafa Kemal Pasha had chosen Ankara as its center due to its protected location. Ankara was also an important city in Anatolia in terms of transportation. Following the occupation of Istanbul by the Entente powers, the Parliament was dissolved. The Grand National Assembly of Türkiye (TBMM) was formed in Ankara with the participation of both members of the Assembly in Istanbul and deputies elected from various parts of the country. The Turkish Army's successes brought international recognition to the Turkish Grand National Assembly. Many foreign representatives, including those of the Entente powers, were present in the city. By 1921, the United States, which had representatives here, was aware of the de facto authority of the Turkish Grand National Assembly. US officials in Istanbul and Anatolia were making moves to protect their commercial activities, aid organizations, and educational institutions. However, the people who led the National Struggle moves that could mean recognizing the cadre as an official government. avoided. The Government of the Turkish Grand National Assembly had adopted the principle of full independence as a red line in its relations with all foreign elements, including the Americans. They therefore expected that every American demand would be met with a response. For the archival sources in the study, the State Archives Presidency of the Presidency of the Republic of Türkiye and The National Archives and Records Administration (NARA) documents accessible from the Gale Archive Unbound database were used. utilized. In addition, the relevant volumes of The Foreign Relations of the United States (FRUS) series, which are published as document books, were utilized. Publications analyzing Turkish-American relations during the War of Independence were also utilized.

Keywords

High Commission, National Struggle, Diplomacy, Reciprocity, Ankara

1. Giriş

Osmanlı İmparatorluğu ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Birinci Dünya Savaşı sırasında birbirlerine savaş ilan etmemiş, fiili bir çatışma içine girmemiş, yalnızca karşılıklı diplomatik ilişkileri kesmekle yetinmişti. Birleşik Devletler savaşa dahil olduğunda İttifak Bloğu'ndan Almanya ve Avusturya-Macaristan'a savaş ilan ederken Bulgaristan ve Osmanlı'ya karşı böyle bir karar almamıştı. ABD Başkanı Woodrow Wilson tarafından ilan edilen prensipler Osmanlı idarecileri için savaştan mümkün olduğu kadar az zararla çıkabilme umudunu ortaya çıkarmıştı. Mondros Mütarekesi'ne giden yol bu umut ile açılmıştı.

Osmanlı hükûmetinin girişimleri neticesinde 30 Ekim 1918 tarihinde Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda demirli HMS Agamemnon gemisinde mütareke imzalanmıştı. İtilaf devletleri mütarekenin hemen ertesinde antlaşma hükümlerine aykırı bir şekilde işgallere başlamıştı. Yine antlaşmadaki hükümleri muğlak ve yoruma açık bırakarak işgallere bahane oluşturmuşlardı. İşgallerin etkisiyle kısa zaman içinde tüm Türkiye'de başlangıçta yerel nitelikli olmak üzere direniş hareketleri ortaya çıkmıştı. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgali millî hassasiyeti derinden etkilemiş, direniş hareketlerinin güçlenmesi ve daha çok kişide Millî Mücadele fikrinin gelişmesinde etkili olmuştu.

19 Mayıs 1919 tarihinde IX. Ordu Müfettişi olarak Samsun'da vazifesine başlayan Mustafa Kemal Paşa tüm yurttaki işgallerin protesto edilmesi ve hâlihazırda teslim edilmemiş silahların elde tutulmasını emreden talimatlarıyla topyekûn bir Millî Mücadele'nin ilk adımlarını atmıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın IX. Ordu Müfettişliği ile tanımlanan görevin dışına çıkarak millî hareketlere merkez teşkil edecek çalışmalarını işgal kuvvetleri ve Millî Mücadele karşıtları tarafından tepki çekmişti. Tüm engelleme çabalarına rağmen Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki millî hareket Sivas Kongresi'nde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni oluşturarak bir çatı sağlamıştı. Heyet-i Temsiliye ile de düzenli idareyi sağlayacak bir yürütme gücünü oluşturmuştu. Aralık 1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya gelmesi ile bu şehir millî hareketin merkezi haline gelmişti. 23 Nisan 1923'te TBMM'nin kurulması ve TBMM'nin İcra Vekilleri Heyeti namı ile bir hükûmet de oluşturması Ankara'yı fiili bir başkent haline getirmişti. Bu tarihten itibaren millî hareketin yönetimi için Ankara Hükûmeti ifadesinin kullanıldığı görülmektedir.

Millî Mücadele boyunca Ankara Hükûmeti askerî başarılar kazandıkça diplomatik gücünü de arttırmaktaydı. Bununla birlikte uluslararası tanınırlığı da oluşmaktaydı. Amerika Birleşik Devletleri ise Anadolu'da farklı sınıflarda insani amaçlar taşıdığını iddia ettiği organizasyonlar sahibi idi. Okul, sağlık kuruluşu veya dinî kuruluş olarak faaliyet gösteren pek çok yapıda ABD vatandaşları görev almakta veya bu kuruluşlar doğrudan ABD'li müteşebbis, misyoner ve benzeri kimselere aitti. Bu kapsamda Amerikalı yetkililer Anadolu'daki alanlarını kaybetmemeye özen göstermek durumundaydı.

Müttefikleri olan İtilaf devletlerini de rahatsız etmeden kendi çıkarlarını korumak isteyen ABD'liler Ankara Hükûmeti ile temas kurmaya çalışmışlardı. Aynı şekilde Ankara Hükûmeti de yer yer Amerika ile temas kurmak istemiştir. Bunlardan en dikkat çeken 1921 yılındaki silah alma girişimi idi. ABD'li şirketlerden askerî malzeme alma girişimi Türkiye-Yunanistan arasındaki savaşın devam etmesi gerekçesi ile engellenmişti.

Erken dönem Türk-Amerikan ilişkileri hakkında literatürde çeşitli çalışmalar mevcuttur. İlişkilerin kurulması, Birinci Dünya Savaşı yıllarının ikili ilişkilere etkisi, söz konusu dönemde ilişkilerin kesilmesi ve cumhuriyet döneminde yeniden kurulması üzerine araştırma makale ve eserleri mevcuttur. Burada Millî Mücadele sırasındaki temas girişimleri özel olarak işlenecektir. İkili ilişkilerin resmen kopuk olduğu zaman diliminde tarafların birbirine en uzak olduğu noktanın işlenmesi bakımından önemli bir çalışma ortaya konulması hedeflenmiştir.

2. ABD'nin Anadolu'daki Çıkarlarını Koruma Çabaları

2.1. Mondros Mütarekesi'nin Ardından ABD'nin Yüksek Komiser Ataması

Amerika Birleşik Devletleri, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından hemen hemen bir ay sonra Lewis Heck isimli diplomatı komiser rütbesi ile İstanbul'da görevlendirmişti. Kendisine verilen talimatta diplomatik faaliyetlerin İstanbul'daki İsveç Büyükelçiliği tarafından sürdürüleceği bildirilirken görevine dair bilgilendirmeleri Paris Büyükelçiliği ve Dışişleri Bakanlığı'na iletmesi istenmekteydi. Bununla birlikte Amiral Benson tarafından teklif edilen İstanbul'da bir istasyon gemisi bulundurularak yüksek rütbeli bir deniz subayının burada görevlendirilmesi düşüncesi ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından benimsenmişti.¹

ABD Dışişleri Bakan Vekili Frank Lyon Polk 21 Ocak 1919'da Lewis Heck'e görevi hakkında tanımlama içeren bir talimat göndermişti. Buna göre yukarıda belirtildiği gibi diplomatik temaslar İsveç Elçiliği üzerinden sağlandığı için Heck'in Türk hükûmeti ile temas kurmasının gerek olmadığı bildirilmişti. Onun görevi İstanbul'da ABD'nin temsilcisi olarak Müttefik temsilciler ile iyi ilişkiler kurmak, Türkiye'deki koşullar hakkında Paris Büyükelçiliği ve Dışişleri Bakanlığı'na bilgi vermek, Birleşik Devletler vatandaşları, kurumları ve Osmanlı tabiiyetinden vatandaşlığa alınmış kişilere karşı Türklerin tutumunu incelemektir. Bu talimat ile birlikte Tuğamiral Mark Lambert Bristol'ün kendisinden yüksek rütbe ile İstanbul'a atandığı da bildirilmekteydi.²

¹ "The Secretary of State to the Minister in Switzerland (Stovall)", 123H35/52a, 30 November 1918, *Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States (PRFUS), 1919, Volume II*, United Washington: Government Printing Office, 1934, s. 810; "The Acting Secretary of State to the Secretary of the Navy (Daniels)", 123H35/57c, 27 December 1918, *PRFUS, 1919, Volume II*, s. 810.

² "The Acting Secretary of State to the Commissioner at Constantinople (Heck)" 123H35/60a, 21 January 1919, *PRFUS, 1919, Volume II*, s.810-811.

İtilaf devletleri savaş sonrası koşulları Paris'te Yüksek Savaş Konseyi³ çatısı altında faaliyet gösteren çeşitli komisyonlar aracılığı ile belirlemekteydi. Buradaki organizasyonun bir parçası olan ABD için konseyin ticari faaliyetler hakkında alacağı kararlar hayati öneme sahipti. Yüksek Abluka Konseyi 6 Şubat 1919 tarihinde belirli kısıtlamalar ile Türkiye limanlarının mümkün olursa 15 Şubat'ta ticarete açılmasını teklif etmişti. Yüksek Ekonomi Konseyi kısa bir süre sonra bu teklifi onaylamıştır. ABD'nin Paris Büyükelçisi William Graves Sharp bu durumu 13 Şubat 1919 tarih ve 930 numaralı telgrafla bildirmişti. ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından 20 Şubat'ta Paris'e gönderilen telgrafta Türk limanlarının ticarete yeniden açıldığının duyurulduğu bildirilmekteydi.⁴

Mütarekenin ardından Türk limanlarında Amerikalıların hareketliliği gözle görülür biçimde artmıştı. ABD Savaş Gemileri Karadeniz, Akdeniz ve İstanbul'da görevlendirilmiş, bu bölgelerde iş imkânları ve iktisadi ilişkilerin geliştirilmesine destek vermekteydiler. Bu gemiler iş adamlarının taşınmasında rol alırken deniz subaylarının iktisadi konularda bilgi topladığı bilinmektedir. Karadeniz sahillerindeki iktisadi teşebbüslerin korunması ve sürdürülmesi için Samsun'da istasyon gemisi bulundurulmaya devam etmekteydi.⁵

Paris'te sürdürülen muhtemel barışa dair görüşmelerde Şubat 1919'da Emir Faysal'ın Fransızlar ile yaşadığı sorundan gündeme gelen Suriye'de ABD Mandası oluşturulması fikri 20 Mart 1919'a gelindiğinde bir tahkikat komisyonu fikrini ortaya çıkarmıştı.⁶ Misyoner lobisinin önde gelen isimlerinden Howard Bliss'in Suriye'deki gerçek durumun anlaşılması amacıyla komisyon ile tahkikat yapılması teklifi Wilson tarafında konferansa getirilmiş, Fransa Başbakanı Clemenceau'nun hoşnut olmamasına karşı Lloyd George tarafından desteklenen fikir neticesinde Osmanlı topraklarındaki tüm manda imkânlarının araştırılması amacıyla heyet teşkiline karar verilmişti.⁷

³ Yüksek Savaş Konseyi 1917 yılında Almanya karşısında savaşan koalisyonun kopuk olmasından ziyade daha düzenli işleme gerekliliğini öngören Lloyd George'un fikri neticesinde ortaya çıkmıştı. 5 Kasım 1917'de İtalya'nın Rapallo kentinde toplanan konferans bu kurumun oluşturulması kararını verdi. Bu organizasyon ulusal orduların gerçekleştireceği tüm askerî operasyonları onaylayan organ olacaktı; MAJ. Joseph, J. DiDomenico, *The Rise and Fall of a Coalition; The Supreme War Council and Marshal Foch, 1917-1919*, United States Army Command and General Staff College, Kansas, 2017 s.11-13.

⁴ "The Ambassador in France (Sharp) to the Acting Secretary of State", 600.119/2170, 8 February 1919, *PRFUS, 1919, Volume II*, s. 813; "The Ambassador in France (Sharp) to the Acting Secretary of State", 600.119/2201, 13 February 1919, *PRFUS, 1919, Volume II*, s. 814; "The Acting Secretary of State to the Ambassador in France (Sharp)", 600.119/2201, 20 February 1919, *PRFUS, 1919, Volume II*, s.814.

⁵ Rahmi Doğanay, "Millî Mücadele ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk-Amerikan İlişkileri (1918-1927)", *Turkish Studies*, Volume 9/4 Spring 2014, s.375.

⁶ İsmail Köse'nin çalışmasında söz konusu heyetin 30 Ocak 1919 tarihinde Büyük Beşler (Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya toplantısında Wilson tarafından teklif edildiği belirtilirken kurulmasına dair kararın ise 25 Mart günü onaylandığı anlatılmaktadır; İsmail Köse, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2016, s. 128.

⁷ Hulusi Akar, *Harbord Askeri Heyeti Raporu: Gerçekleri Araştırmakla Görevlendirilen Amerikan Askerî Heyetinin Çalışmaları Ve Türk-Amerikan İlişkilerine Etkisi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2019, s. 36.

Mart 1919'a gelindiğinde ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından Türkiye topraklarında konsolosluk faaliyetlerinin yeniden başlatılması talimatı verilmişti. Bu kapsamda Nantes Başkonsolosu Gabriel Bie Ravndal İstanbul'a atanmıştı. Konsolosluğun ticari vazifelerini başlatması istenilen Ravndal'a siyasi meselelerden Heck'in sorumlu olmaya devam edeceği söylenmişti. Benzer şekilde Halep ve Kudüs konsolosluklarına da atamalar yapılmıştı. Mayıs 1919'da Ravndal'a Heck'in görevlerini de üstlenerek komiser unvanı ile vazifesine devam etmesinin bildirildiği yazıdan anlaşıldığı şekli ile ABD'nin Türkiye'deki temsilcileri Osmanlı hükûmeti nezdinde değil Müttefikler muhatap kabul edilerek atanmaktaydı. ABD Dışişleri İstanbul'da görevlendirilen memurların Türkiye'de akredite diplomatik temsilci olmadıklarını vurgulayarak Osmanlı-ABD ilişkilerinin yeniden başlatıldığına dair hissiyat yaratacak hamleler yapılmaması gerektiğinin altını çizmekteydi.⁸

Nisan 1919'da Osmanlı topraklarında manda imkanlarını araştırmak üzere görevlendirilecek heyet için atamalar tamamlanmıştı. Wilson Oberlin Koleji Rektörü ve eski misyoner Dr. Henry Churchill King ve arkadaşı Charles R. Crane bu komisyonun üyeleri olarak belirlenmişti. Söz konusu heyet literatürde "King-Crane Heyeti" olarak isimlendirilmiştir. Heyetin resmî adı "Türkiye'deki Mandalar İçin İtilaf Devletleri Arası Komisyonun Amerikan Kısmı" idi. Komisyon üyeleri Wilson tarafından Osmanlı topraklarında bulunmuş kişilerden ve önemli misyonerlerden seçilmişti. Heyet 29 Mayıs 1919 tarihinde görevine başlamak üzere Paris'ten ayrılmıştı. Söz konusu komisyonun üyelerinden Prof. Albert H. Lybyer ile Charles R. Crane 12 Ağustos 1919 tarihindeki durum değerlendirmelerinde Doğu Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa ile temas kurma gerekliliği üzerinde durmuştu. Aynı dönemde General Harbord başkanlığında bir başka heyetin kurulacağına dair haber alınmıştı. Yine de gündeme gelen temas fikrinin uygulamaya geçmesi için 14 Ağustos'ta Crane tarafından Chicago Daily News muhabiri Louise Edgar Browne görevlendirilmişti.⁹ Browne'nin Sivas'taki temasları özellikle Amerikan müzaheretini arzu eden kesim tarafından desteklenirken Mustafa Kemal Paşa ve onunla aynı görüşü paylaşanlar müzaheret veya manda gibi güdüm içeren kelimeleri kabul etmemekteydi. Yine de Türkiye'de tetkikler yapmak üzere heyet görevlendirilmesine dair teklif Sivas Kongresi tarafından kabul edilmek durumunda kalmış bunun için Amerikan kongresine yazılan mektup Browne'ye verilmişti.¹⁰ Bu noktada dikkat çekecek bir husus da Mustafa Kemal Paşa'nın Browne ile görüşmelerine dair Sivas'ta kongreye hitabında bu şahsın resmî görevli olmadığına dair beyanını dile

⁸ "The Acting Secretary of State to the Consul General at Nantes (Ravndal)", 123R19/130a, 5 March 1919, *PRFUS, 1919, Volume II*, s. 811; "The Acting Secretary of State to the Commissioner at Constantinople (Ravndal)" 123R19/138, 3 May 1919, *PRFUS, 1919, Volume II*, s. 812.

⁹ H. Akar, *Harbord Askeri Heyeti Raporu*, s. 36-39.

¹⁰ Cemal Güven, *Millî Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa'nın Yabancılarla Temas ve Görüşmeleri*, Konya: Eğitim Yayınevi, 2012, s. 56-71.

getirmesiydi.¹¹ Mustafa Kemal Paşa'nın bunu dillendirmesinin en mühim sebebi Amerikan mandasına meyilli olan delegelerin Browne'nin bazı vaatlerine sarılmasına karşılık bu görüşün daha fazla yükselmesini önlemektir.

ABD Başkanı İstanbul'a Yüksek Komiser atanması kararını Ağustos 1919'da vermişti. Tuğamiral Mark Lambert Bristol'e Dışişleri Bakan Vekili Polk tarafından komiserlik görevlerini devralması bildirilmişti. Bununla birlikte kendisine diplomatik akreditasyonunun olmadığı ve Türklerle ilişkilerin kesik olma halinin devam ettiği de bildirilmişti.¹² Müttefikler nezdinde Birleşik Devletler'in Yakın Doğu politikasının değiştiği gibi bir izlenime sebep olmamak için İstanbul'da sekiz aydan beri Kıdemli Deniz Subayı olarak görev yapan Bristol hâlihazırda Amerika'nın İstanbul'daki en yüksek rütbeli personeliydi. Bu atama ile birlikte ABD diğer İtilaf devletleri gibi İstanbul'da Yüksek Komiser unvanı ile temsil edilmeye başlanmış oldu.¹³

2.2. ABD'nin Anadolu'ya Bakışı ve TBMM Hükûmeti ile Temas Kurma Çabası

16 Ekim 1919'da Harbord'un Washington'a ulaştırılan raporunda dikkat çeken husus Anadolu'daki millî hareketin lideri Mustafa Kemal'den bahsetmesiydi. Raporda Mustafa Kemal Paşa'nın askerî yetenekleri ile bu harekete liderlik etmesinden bahsedilmesinin yanı sıra Erzurum ve Sivas kongrelerinin yarattığı ortamın Ermenilerin güvenliği açısından tehlikeli olduğu iddia edilmekteydi. Bununla beraber Sivas'ta Harbord Heyeti ile millî hareketin liderlerinin görüşüğü de belirtilmekteydi. Millî hareketin kendisini açıklarken yayılcı olmayıp yalnızca milletin kalkınmasını hedeflediği yönündeki bilgiye burada dikkat çekilmektedir.¹⁴

Amerikalıların en büyük endişesi Anadolu'daki ticari faaliyetlerinin zarar görmesiyken buna dair bir örnek 20 Ağustos 1920 tarihli bir belgede görülmektedir. Anadolu içlerinde bazı bölgelerde yerel idarecilerin imtiyazlar dışında Amerikan kurumlarından vergi tahsil etmeye çalıştığı anlatılan protesto metninde bu duruma engel olunması istenmişti. Amiral Bristol her ne kadar Anadolu'da otoritesi olmasa da tanınmış tek hükûmet olması dolayısıyla protestonun Osmanlı hükûmetine gönderildiğini belirtmişti.¹⁵

Birleşik Devletler'in Ermenistan'da manda kurulması imkânını araştırmak üzere Tümgeneral James G. Harbord başkanlığındaki heyet 22 Eylül 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa ile üç dört saat süren bir görüşme gerçekleştirmişti. Görüşmede Mustafa

¹¹ Gazi Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk-Söylev*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2019, s. 141.

¹² "The Secretary of State to the Commission to Negotiate Peace", 123B773/1b, 12 August 1919, 3 May 1919, *PRFUS, 1919, Volume II*, s. 812-813.

¹³ Köse, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927)*, s. 84.

¹⁴ "The Chief of the Military Mission to Armenia (Harbord) to the Secretary of State", 184.02102/5, 16 October 1919, *PRFUS, 1919, Volume II*, s. 858-859.

¹⁵ The National Archives and Records Administration (NARA), 867.512/75, Tarih: 20 August 1920, Gale Number: SC5111560230.

Kemal Paşa millî hareketin mahiyetini anlatırken Türklerin ülkelerindeki gayrimüslimlere bakışları ve bazı yabancıların millî hareket hakkında yaptıkları propaganda hakkında Harbord'a bilgi vermişti.¹⁶

4 Kasım 1920 tarihinde Samsun Mutasarrıf Vekili İsmail Bey Samsun'da bir ABD temsilcisi ve bir İtalyan olduğunu Ankara'ya bildirirken bu kişilerin resmî görevi bulunup bulunmadığını araştırmaktaydı. Bu konuda Canik Mutasarrıflığı'ndan Dâhiliyeye yazılmış, konu TBMM'nin Dışişleri Vekâletine intikal etmişti. Dışişleri Vekâleti ise TBMM Hükûmetinin müsaadesi dışında yabancı devletlerin Türkiye topraklarına temsilci atamasına hoş bakmamıştı. Sevr Barış Antlaşması'nı reddeden TBMM'nin bu gibi oldubittilere müsaade etmeyeceği vurgulanırken yerel makamlardan ilgili temsilciler ile münasebet kuran var ise de derhal kesilmesi talimatı verilmişti.¹⁷ ABD'nin Anadolu ile ilk temas girişimi bu yolla kesintiye uğramış oldu.

Ankara'nın sert tavrı ile ilişkilerin kesilmesinin hemen akabinde bir Albay kumandasındaki Birleşik Devletler torpidosu Samsun Limanı'na gelmişti. 26 Kasım 1920 gelen bu geminin komutanı burada Mutasarrıf İbrahim Ethem Bey ile görüşmesinde Amiral Bristol tarafından görevlendirildiklerini iletmişti. Samsun'da bir ABD temsilcisinin en azından yarı resmî sıfatla görevlendirilmesine imkân olup olmadığını sorarken cevabın olumsuz olması durumunda sebeplerini de öğrenmek istemişti. İbrahim Ethem Bey ise bunun Ankara'nın talimatı olduğunu ve Amerikalı temsilciler ile herhangi bir sıfattan iletişim kurulmayacağını muhatabına bildirmişti. Söz konusu gemi ilk görüşmeden dört gün sonra (30 Kasım) tekrar Samsun Limanı'na gelerek bir teşebbüste daha bulunmuştu. İbrahim Ethem Bey bu defa kendisine iletilenleri Ankara'ya rapor etmişti. Burada oldukça dikkat çeken husus Anadolu'ya Türk muhibbi olmayan Amerikalıların gönderilmeyeceği taahhüdü idi. Mahalli hükûmet ile uyumlu çalışacağını da iddia eden ABD'lilerin asıl maksadı Anadolu'daki ticaretlerini koruyabilmektir.¹⁸ Antalya'da ABD Ticari ataşesinin görevlendirilmesine giden süreç bu müzakerelerden ortaya çıkmıştı.

ABD'lilerin temas kurmak için İstanbul'dan ziyade Ankara'yı gayriresmî de olsa muhatap kabul etmesinin en önemli sebebi Osmanlı hükûmetinin İngiliz etkisi altında olmasıydı. İngilizlerin kontrolü altındaki İstanbul'un Amerikalılar için ticari kolaylıklara imza atarken çekince yaşayacaklarını öngören ABD'liler millî hareketin ise bunun tam tersi istikamette olacağını öngörmekteydi.¹⁹

¹⁶ Salahi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1973, s. 159.

¹⁷ Bilal N. Şimşir, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey'in Vaşington Büyükelçiliği (1920-1927)*, Belleten, Nisan 1977, Cilt 41, Sayı 162, s. 279-282.

¹⁸ Bilal N. Şimşir, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey'in Vaşington Büyükelçiliği (1920-1927)*, s. 282-285.

¹⁹ Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, çev. Tevfik Alanay, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1972, s. 360.

1921 yılı Millî Mücadele için oldukça önemli bir dönemi beraberinde getiriyordu. Anadolu'daki millî hareketin başarıları arttıkça uluslararası ilgi de aynı oranda artmaktaydı. Amerikalı gazeteci Clarence K. Streit'in Ankara'ya gelişi Anadolu Ajansı tarafından bildirilirken "...Amerikan basınına Anadolu'daki gerçek durum hakkında bilgilendirecek..." ifadesi kullanılmıştı. Streit Ankara'daki temaslarını anlatırken Türklerin beklentisinin gerçek haberlerin duyurulması olduğunu anlatmaktaydı. Yine Streit'in yazdığına göre Meclisin açıldığı 1920 Nisan'ında Ankara'da bulunan *Chicago Tribune* muhabiri Larry Rue'den sonra buraya gelen tek Amerikalı ve ilk Batılı gazeteci idi. Streit 3 Mart 1921 tarihinde Mustafa Kemal Paşa ile bir mülakat gerçekleştirmişti. Kendisine Mustafa Kemal Paşa'nın TBMM Başkanı olmasının ardından onunla mülakat yapan ilk gazeteci olduğu söylenen Streit'in Paşa ile teması da iki aşamada gerçekleşmişti. Öncelikle Streit'e Mustafa Kemal Paşa'nın mülakat yapmaktan hoşlanmadığı iletildiği için kendisi bir hazırlık yapmış ve on dokuz soruluk bir metin hazırlamıştı. Buna cevapların dokuz daktilo sayfası tuttuğunu ileten Streit ardından Paşa'nın kendisini görüşmeye kabul ettiğini de anlatmıştı. Streit'in Ankara temaslarında dikkat çeken bir diğer nokta Halide Edip (Adivar) Hanım'a verdiği önemdi. Entelektüel ve feminist olarak tanımladığı Halide Edip Hanım'ın Türkiye'nin Amerika Elçisi olarak atanma ihtimalini her fırsatta dile getirmekteydi. Mustafa Kemal Paşa'ya da bu hususta soru sormuştu. Paşa, Halide Edip'in makama uygun olduğunu söylerken ABD'ye elçi atama için henüz erken olduğunu dile getirmiştir.²⁰

Streit'in Mustafa Kemal Paşa ile temaslarından çıkardığı en önemli izlenimlerinden bir tanesi Ankara'nın Birleşik Devletler'e duyduğu güvendi. Aktardığına göre Mustafa Kemal Paşa kendisine şu sözleri söylemişti:

"Amerika'nın dostluğundan yararlanmayı kuvvetle arzu etmekteyiz. Amerika ile hiçbir zaman kendimizi harp halinde addetmedik ve şimdiye kadar Amerika'nın bizimle normal diplomatik ilişkiler kurmamış olmasına hayret ediyoruz. Bize gelince, diğer devletler karşısındaki siyasi durumumuzdan müstakil olarak Amerika Birleşik Devletleri ile Misak-ı Millî esası dahilinde tekrar kurulmasına hazırız. Bu hususu zaten sizin hükûmetinize arz ettik. Ülkemizi yeniden kurarken doğal olarak büyük yardımı diğer ülkeler yerine Amerika'dan almayı arzulamaktayız, çünkü Amerika Birleşik Devletleri'nin Yakın Doğu ve bizim topraklarımızda siyasi emeli olmadığını biliyoruz."²¹

Buradan anlaşıldığı şekli ile Mustafa Kemal Paşa millî bağımsızlık ilkesinden taviz vermeksizin memleketin yeniden imarı için Amerikalılardan faydalanılabileceğini dile getirmekteydi. Aynı yılın Haziran ayında Türkiye'ye gelen Near East Relief Committee (NERC) eski çalışanı Amerikalı Charless MacDowell de Streit gibi Ankara Hükûmetinin

²⁰ Clarence K. Streit, *Bilinmeyen Türkler; Mustafa Kemal Paşa, Milliyetçi Ankara ve Anadolu'da Gündelik Hayat*, haz., Heath W. Lowry, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2012, s. 55-58, 97, 120-121,

²¹ Streit, *Bilinmeyen Türkler*, s. 126.

ABD sermayesinden gelebilecek yatırımlara mesafeli olmadığını anlatmaktaydı.²² MacDowell TBMM Hükûmetinin bir tanınma beklentisi olduğunu Bristol'a iletmişti. Bristol bu durum hakkında İstanbul Hükûmetinin Hariciye Nazırı İzzet Paşa ile görüşme yaparak Ankara'nın Washington'a temsilci gönderme niyeti olduğu hakkında bilgi vermişti. İzzet Paşa Ankara ile temas kurarak duruma müdahil olmaya çalıştıysa da Ankara Hükûmeti adına cevap veren Hamit Bey konunun Amerikalılarla konuşulacağını bildirmişti. Bristol ise meseleyi İstanbul Hükûmeti ile görüşmesine eş zamanlı olarak Ankara'da temaslarda bulunması amacıyla yaveri bir yüzbaşıyı göndermişti. Dâhiliye Vekâleti, Amiral Bristol tarafından görevlendirilen bir kıdemli yüzbaşının Hükûmet-i Merkeziye yani Ankara Hükûmeti ile görüşmek istediğini Hariciye Vekaleti'ne bildirmişti. Hariciye ise gelen yazıya karşılık Amerikalı Yüzbaşı'ya gerekli kolaylıkların gösterilmesini talep etmişti. Amiral Bristol tüm bunlarla birlikte Washington'u da ikna ederek Ankara'da ABD'nin Anadolu faaliyetleri için faydalı olabilecek bir temsilci bulundurma fikrini uygulamaya koymuştu. Bu hususta Bristol, Washington'a çektiği telgrafla İstanbul-Ankara arasında uzlaşma ihtimali görülmediğinden bahsederken Anadolu'daki çıkarların korunması amacıyla orada temsilci bulundurulması fikrini ileri sürmekteydi. Söz konusu temsilcinin Halep ve Beyrut temsilciliklerine benzer bir mahiyette olması teklif edilmiş ancak ABD yönetimi cevabında bu statüye sıcak bakmamıştı. Onlar söz konusu temsilcinin Ankara Hükûmeti ile resmî temas kurmasından yana değildi.²³

Ankara Hükûmetinin askerî ve diplomatik başarıları ABD'nin Türkiye'deki temsilcilerinin tavrında da karşılık bulmaktaydı. Amiral Bristol başta olmak üzere Türkiye'deki ABD'li yetkililerde Ankara ile temas kurma arayışına duyulan ihtiyaç artmaktaydı. Bu durumda Miss. Annie T. Allen'in Ankara'da NERC temsilcisi olarak görevlendirilmesi fikri ortaya atılmıştı. Allen söz konusu görevle Ankara'ya atandığında faaliyetleri yalnızca yardım kuruluşları ile ilgili görülecek, Birleşik Devletler Hükûmeti ile resmî bağı bulunmayacaktı. Bu durumda Ankara'dan bilgi akışı sağlamayı uman Amerikalı yetkililer aynı zamanda buradaki idareyi resmen tanımamış olmayı amaçlıyordu.²⁴ Ankara'da bulunan Miss Annie J. Allen ve Miss Billings²⁵ isimlerindeki iki kadın NERC adına burada bulunsalar da siyasi görevlerinin olduğuna dair kanaat uyandırmıyordu. Sakarya Savaşı günlerinde dahi Ankara'da bulunan kadınların Hariciye

²² Thomas A. Bryson, Admiral Mark L. Bristol, an Open-Door Diplomat in Türkiye, *International Journal of Middle East Studies*, Sep., 1974, Vol. 5, No. 4 (Sep.,1974), s. 462.

²³ Şimşir, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey'in Vaşington Büyükelçiliği (1920-1927)*, s. 293-295.

²⁴ Köse, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927)*, s. 203-204.

²⁵ Miss Belling hakkında çıkartılan Ankara'ya gelmesine dair izin kararnamesine göre Amerika Şark-ı Karib Muavenet Heyeti adına Ankara temsilciliğine tayin olmuştu. Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti kendisinin bu görevde kabulünü hükûmetten istemiş 8 Mart 1922 tarihinde görevi kabul edilmişti. Buradan anlaşıldığı şekilde Miss Belling kararname tarihinden hemen hemen bir yıl önce zaten Ankara'da bulunuyordu; Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon: 30-18-1-1, Yer: 4-51-12, Tarih: 08.03.1922.

Vekili Yusuf Kemal Bey ile de görüştükleri bilinmektedir.²⁶ Yine bu dönemde bazı Amerikalı grupların da bölgeye geldiği bilinirken tüm bu ziyaretlerin altında ABD Dışişleri'nin Ankara ile kuracağı temasın seviye ve statüsünün ne olacağı tartışmalarının olduğu söylenebilirdi.

7 Mayıs 1921 tarihinde Ankara Hükûmeti ile İstanbul'daki ABD üst düzey temsilcileri arasında oldukça önemli bir görüşme gerçekleşti. Amiral Bristol başkanlığında Mr. Dulles ve Mr. Hoizer'in bulunduğu ABD heyeti, yardım kuruluşları, misyonerler ve Amerikalı tüccarlar ile ilgili hususlar görüşülmüştü. Bristol burada Trabzon ve Samsun limanlarında ticaret yapma, ardından ise Anadolu içlerine ticaret ile ulaşabilmek için izin istemişti. Bunun mümkün olabileceği ifade edilirken Türk delegasyonundan Emin Bey'in (Dr. Emin Cemal Bey) cephe hattında Yunanlıların yaptığı kötü uygulamaların araştırılmasına dair komisyon kurulması talebi Amerikalılar tarafından kabul görmemişti.²⁷ Dr. Emin Bey gerçekleştirdiği görüşmeye ait rapor sureti 31 Mayıs 1921 tarihli evrakın ekinde görülmüştür. Mayıs ayı içerisinde başka bir görüşmenin olmadığı bilindiği hali ile ilgili görüşmenin kapsamı bu raporda mevcuttu. Öncelikle Osmanlı sahillerinde Amerikan ticaretine ve bankalarına müsaade edilmesi gündemin ilk maddelerinden olmuştu. Anadolu'da Yüksek Komiserlik adına temsilci atanması hususunda müteakabiliyet esasının dikkate alınacağı özellikle vurgulanmaktaydı. Emin Bey'in raporunda dikkat çeken bir diğer husus ise Merzifon hadisesine²⁸ değinilmesiydi. Amerikalılar bu hususta oldukça hassastılar ve soruşturmadan haberdar olmak istemekteydiler. Rapor hükûmet tarafından kısa süre sonra görüşülmüş, Osmanlı sahillerinde ticarethane ve banka faaliyetlerine müsaade edilmesine muvafakat edilmişti. "Yunan vahşetinden" mazlum olan tüccarlara insani yardım sağlanacaktı. Askerî ve mülki ihtiyaçlar için piyasadan daha uygun fiyata tıbbi malzeme teminine karar verilmişti. Ülkedeki hastane ve okulların ihtiyaçlarının tüccardan maliyetine temini istenecekti.²⁹

Temmuz 1921'de Ankara Hükûmeti ve Bristol arasında üç ayrı görüşme gerçekleştirilmişti. 5 ve 28 Temmuz günlerinde gerçekleşen görüşmelerde siyasi ve ticari meseleler tartışılmıştı. 5 Temmuz 1921 tarihli görüşmede Türk heyeti Hariciye Vekili Yusuf Kemal (Tengirşek) Bey'in bir mektubu muhataplara iletilmişti. Bu mektupta kapitülasyonların kaldırılması ve Amerika Yüksek Komiserliği yetkililerinin Anadolu'ya geçişine izin verilmesine karşılık Ankara Hükûmetinin Amerika'ya temsilci heyeti gönderebilmesi istenmişti. Bu talep ABD'liler tarafından kabul görmemişti. Ancak ticari konularda ilerleme kaydedilmişti. Birleşik Devletler'in diğer İtilaf devletlerine nazaran

²⁶ Şimşir, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey'in Vaşington Büyükelçiliği (1920-1927)*, s. 293-296.

²⁷ Köse, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927)*, s. 204-205.

²⁸ Merzifon Anadolu Koleji'nde görevli Türk edebiyat öğretmeninin 12 Şubat 1921 gecesi öldürülmesi ardından binasının aranması, burada devlet aleyhinde faaliyetlere dair bulgulara rastlanması ve okulun kapatılması Merzifon olayı olarak anılır.

²⁹ BCA, Fon: 30-10-0-0, Yer: 267-801-1, Tarih: 31.05.1921.

Türkiye üzerinde politik bir beklentisinin olmadığına dair düşünce ile yine Amerika Senatosu'nun Yakın Doğu'da manda fikrine eğilim göstermemesi ticari hususlardaki mesafe almanın birincil gerekçeleri olmuştu.³⁰

2.3. Ankara'da İlk ABD Diplomatik Temsilcisi ve Mütakabiliyet Tartışması

20 Ekim 1921 tarihinde Fransa ve TBMM Hükûmeti arasında Ankara Antlaşması imzalanmıştı. Aynı dönemde İtilaf devletlerinin neredeyse tamamının Ankara'ya heyet göndermek veya temsilci bulundurmaya girişimleri başlamışken ABD Dışişleri'nin ihtiyatlı davranması Bristol'ü endişelendirmişti. Bu nedenle Bristol, ABD'nin İstanbul'daki Ticaret Ataşesi Yardımcısı Julian Gillespie'nin temsilci sıfatı ile Ankara'ya gönderilmesini önermişti. Bu teklifte Türk-Amerikan ticaretinin son bir yıl içindeki düşüşü de etkiliydi. Gillespie'nin Ankara'ya atanması Washington tarafından kabullenilse de önce kendisine Ankara'daki idare ile temas kurmaması talimatı verilmesi istenmiş ancak bunun görevi boşa çıkaracağı fikri ile vazgeçilmişti. Bu durumda Gillespie'nin Ankara'da hükûmet ile iletişim kuracak bir temsilci olmasının önünde bir engel kalmamıştı. Ancak asıl sorun Ankara'nın da Washington'a temsilci atama isteğiydi. ABD Dışişleri'nin bu durumu engelleme çabası Bristol ile aralarında krize sebep olmuştu.³¹ Gillespie'nin gidişi bu tartışmalarla 1921 yılı sonlarına kadar gerçekleşmemişti. Julian Gillespie'nin³² gelişinin 1921 yılı Kasım ayında netleştiği 23 Kasım 1921 tarihli kararnamede anlaşılmaktadır. Harciye Vekaleti'nin 15 Kasım 1921 tarih ve 3642 numaralı tezkiresi uyarınca Ankara'daki Amerikan şirketleri namına mali tetkikat yapmak üzere İstanbul Amerika Yüksek Komiserliği tarafından görevlendirilen Julian Gillespie'ye gelişine izin verilmişti.³³ 1922'nin hemen başında Ankara'da olan Gillespie ise seyahatini oldukça verimli kullanmıştı. Yusuf Kemal, Adnan (Adıvar) ve Rauf (Orbay) Beyler ile görüşen Gillespie, Mustafa Kemal Paşa ile de görüşme fırsatı bulmuş, kendisinden oldukça etkilenmişti. Gillespie 2 Ocak 1922 tarihinde 24 soruluk bir metni Rauf Bey'e vermişti. Burada Ankara Hükûmetinin ABD sermayesine yaklaşımı öncelikli olarak öğrenilmek istenmiş ise de genel kapsamda ekonomik, teknik ve ticari hususlarda cevaplar arandığı görülmüştür. Sorularına aldığı cevaplar ve şubat ortasına kadar sürdürdüğü ziyareti hakkında dönüşünde bir rapor yazan Gillespie, Ankara'nın Amerika ile ekonomik ve ticari ilişkileri geliştirmek istediği fikrine varmıştı. Ona göre Ankara'nın bazı imtiyazlar karşılığında mali yardım ve ödünç para beklentisi vardı. Gillespie'ye göre halihazırda savaş nedeniyle yeterli yatırım ve ticaret imkanı yoktu.³⁴

³⁰ Köse, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927)*, s. 207.

³¹ Şimşir, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey'in Vaşington Büyükelçiliği (1920-1927)*, s. 297-298.

³² Belgede Julian Gillespie'nin adı "Jülyanzilesbi" şeklinde yazılmıştır. Tarih ve okunuş açısından bakıldığında bu kişinin Gillespie olduğu çıkarımına varılmıştır.

³³ BCA, Fon: 30-18-1-1, Yer: 4 -37-13, Tarih: 23.11.1921.

³⁴ Şimşir, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey'in Vaşington Büyükelçiliği (1920-1927)*, s. 299.

Ankara ile ABD'nin İstanbul temsilciliği arasındaki temaslar gayri resmî surette de olsa önemli bir noktaya ulaşmıştı. 18 Şubat 1922 tarihinde İstanbul'da Amiral Bristol ile görüşen Yusuf Kemal Bey burada ne karşılıklı elçi ataması ne de Anadolu'da Amerikalıların yatırım yapması konularını açmamıştı. Ancak burada Bristol tarafından Samsun ve Merzifon ile ilgili çeşitli suçlamalar dile getirilmişti. Bununla beraber Bristol ilk olarak Türklerin ülkelerindeki düzeni sağlaması gerektiğini söylemekteydi. Yusuf Kemal Bey suçlamalar karşısında özellikle Samsun bölgesindeki sürgünlerin sebebinin limanların bombalanması dolayısıyla askerî bir gereklilik olduğunu söylemişti. ABD'nin bunu önleyebilmek gibi bir amacı var ise Yunan Ordusu'nun Türk topraklarından çıkarılması sağlamasıyla mümkün olabileceği ifadelerini de cevabı içerisinde dile getirmişti.³⁵

1922 Mart'ında İtilaf devletlerinin Türkiye ile Yunanistan arasındaki savaşın sonlandırılmasını sağlamak amacı ile Paris'te toplandığı sırada İstanbul'a ziyaret düzenleyen TBMM'nin Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey, Amiral Bristol ve yardımcısı Allen Dulles ile görüşme gerçekleştirdi. Tanınma meselesini burada da açan Yusuf Kemal Bey istediği cevabı alamamıştı. Gillespie'nin dönüşünden sonra Robert Whitney Imbrie adlı Dışişleri Bakanlığı personelinin gönderilmesine karar verilmişti. Imbrie'nin gönderilmesi kararı Ankara tarafından da sakıncalı görülmekteydi. Amerika'nın İstanbul Hükûmeti nezdindeki temsilcisi olan Amiral Bristol'ü temsilen Ankara'ya gidecek bir diplomatın hukuki olarak Ankara'yı da İstanbul'daki hükûmete bağlı göstermesi endişesi vardı. Bu durum Bristol ile Türk Dışişleri arasında bir krize sebep olmuştu. TBMM Hükûmeti açıkça müteakabiliyet istiyordu. Kendileri Washington'a temsilci atamadıkça Imbrie'nin kabulüne rıza göstermeme eğilimdediler. Amiral Bristol bu konuda yoğun ısrarlarda bulunmuştu.³⁶ Diplomatik görevi tanımlanmasa bile Imbrie Ankara için görevlendirilen ilk diplomattı. Konsüler unvanı ile 27 Mart 1922'de İstanbul'a gelen Imbrie aynı zamanda bir istihbarat görevlisiydi.³⁷

Bristol ile TBMM Hükûmeti arasındaki Kriz 1 Haziran 1922'de Imbrie'nin Ankara'ya kabulü ile çözülmüştü.³⁸ İzin kararının ardından Imbrie İstanbul'da Hamit Bey'i ziyaret ederek teşekkürlerini iletmişti. Imbrie Haziran sonunda Ankara'ya ulaşmıştı. Imbrie Ankara tarafından gayriresmî olarak kabul edilmişti.³⁹ İkili ilişkiler henüz normal bir düzene oturmamış ve Imbrie oldukça etkisiz kalmıştı.⁴⁰ Imbrie için oluşturulan İstanbul'daki Amerikan Yüksek Komiseri'nin delegeesi tanımlaması 9 Eylül 1922

³⁵ Köse, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927)*, s. 214-215.

³⁶ Şimşir, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey'in Vaşington Büyükelçiliği (1920-1927)*, s. 300.

³⁷ Köse, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927)*, s. 216.

³⁸ BCA, Fon: 30-18-1-1, Yer: 5-17-15, Tarih: 01.06.1922.

³⁹ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Kurum Kodu: 502, Yer Bilgisi: 22240-98061-1, Tarih: 18.07.1922.

⁴⁰ Şimşir, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması Ve Ahmet Muhtar Bey'in Vaşington Büyükelçiliği (1920-1927)*, s. 301.

tarihinde İzmir'in Yunan işgalinden kurtarılışı sonrasında buradaki delege için de örnek teşkil etmiş, ABD Dışişleri'nin İzmir'deki Konsolosu'na gönderdiği telgrafta kendisine açıkça görev biçimi olarak Imbrie'nin statüsünü göstermişti.⁴¹ 14 Ekim 1922 tarihinde İzmir'de kendisinin delegesi sıfatıyla bir görevli istihdam etmek istemişse de bu defa Ankara tarafından kabul edilmemişti.⁴² Lozan Barış Antlaşması'ndan yaklaşık bir ay bir hafta sonra Maynard B. Barnes muvakkaten ABD İstanbul Yüksek Komiserliği Ankara Delegesi olarak atanmıştı.⁴³

Sürecin tamamına bakıldığında Amerika Birleşik Devletleri yatırımlarını, ticari imkânlarını ve misyoner kuruluşlarını korumak üzere hareket ederken İtilaf devletlerinden dahi ihtiyatlı davrandığı gözlemlenmekteydi. Ankara'nın gücünü ve etki alanını arttırması ile doğru orantılı olarak buradaki idare ile temasını arttıran Amerikalılar gelecekteki devletin hâkiminin millî hareket olduğunu gördüklerinde dahi resmî temas için acele etmemişlerdi. Bu noktada mümkün oldukça tek taraflı kazanım sağlamayı amaçladıkları da bir gerçektir.

3. TBMM'nin ABD'den Silah Satın Alma Teşebbüsü

Millî Mücadele sırasında ABD'nin Ankara üzerinde yaptığı girişimlerden beklentisi Anadolu'daki çıkarlarını korumak iken TBMM Hükûmeti de uluslararası alanda yaşadığı sıkışıklığı çözmek, ekonomik ve askerî olarak elini rahatlatmak amacıyla Birleşik Devletler'e yakınlık gösteriyordu. 1921 yılında Sakarya Savaşı'ndan kısa bir süre önce Ankara Hükûmetinin ABD'li şirketlerden silah temin etme girişimi de bu durumun örneklerinden birisiydi. Winchester fabrikasından 300.000 mavzer tüfeği ve 600.000.000 fişek almak için girişim başlatan TBMM Hükûmeti istediği sonuca ulaşamamıştı.

Yukarıda sözü edilen silah alımına dair ABD evrakı incelendiğinde Mayıs-Haziran 1921 arasında gelişen kısa bir süreç olduğu görülmüştür. Ankara Hükûmeti adına Ethem Bey Winchestester Şirketinden yukarıda belirtilen miktar silah ve cephane satın almak üzere fiyat istemişti. İlgili şirket 28 Mayıs 1921'den 27 Haziran 1921 arasına kadar geçen sürede yaptığı yazışmalar neticesinde bu nevi bir satışın uygun olmadığına dair ABD Dışişleri'nden görüş almıştır. Ethem Bey'in fiyat almak üzere müracaat ettiği şirket 1 Haziran 1921'de ABD Dışişleri Bakanı Hughes'ten görüşme yapabilmek için herhangi bir engel olup olmadığını sormuştu. Birleşik Devletler Dışişleri'nin bu hususta iki gerekçesi vardı. Birincisi Türk-Yunan savaşının devam etmesi. İkincisi "Yeni Türk hükûmetine" verilecek silahların Bolşeviklere geçme riskiydi.⁴⁴

⁴¹ "The Acting Secretary of State to the Consul General at Smyrna (Horton)", 767.68/296, 9 September 1922, *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States (PRFRUS)*, 1922, Volume II, United States Government Printing Office, Washington 1938, s. 417.

⁴² BCA, Fon: 30-18-1-1, Yer: 6-36-20, Tarih: 16.11.1922.

⁴³ BCA, Fon: 30-10-0-0, Yer: 131-936-11, Tarih: 08.09.1923.

⁴⁴ NARA, 867.24/8, 1 June 1921, Gale Number: SC5111519274; NARA, 867.24/9, 1 June 1921, Gale Number: SC5111519274; Oral Sander, Kurthan Fişek, *Türk-ABD Silah Ticaretinin İlk Yüzyılı (1829-1929)*,

27 Haziran 1921 tarihli kısa metin ABD Dışişleri'nin temel görüşü olarak sunulmaktaydı. Burada açık bir şekilde Türk ve Yunan kuvvetlerinin savaş halinde bulunduğu durumda taraflardan herhangi birine yardım etmenin bakanlıkça hoş karşılanmayacağı vurgulanmıştı.⁴⁵ Görüldüğü şekli ile ABD Dışişleri Bakanlığı askerî malzeme satışını engelleyerek kendilerini denklemin dışında tutmayı seçmişti. Bu durumda hem makul olduklarına inandıkları taraflar arası dengeyi gözeten bir gerekçe sunmuş oluyorlardı.

4. Sonuç

Ankara Millî Mücadele sırasında konumu ve olayların gelişimi nedeniyle bir merkez haline gelirken askerî başarıların artması ile birlikte diplomatik bir merkez özelliği de kazanmaktaydı. Osmanlı'nın son yıllarında topraklarının önemli bir bölümüne yayılmış olan ve kapitülasyonlarla neredeyse kendilerini dokunulmaz hale getiren yabancı yatırımların savaş sırasında ve sonrasında durumu da bunların sahibi olan devletleri yakından ilgilendirmekteydi. Söz konusu yatırımları ve misyonerlik faaliyetleri gösteren kuruluşları ile Anadolu'dan önemli derecede fayda elde etmeyi uman ABD de bu devletlerden bir tanesiydi.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Ankara'ya yaklaşımının yukarıda belirtilen şekilde geliştiği görülmüştür. Millî Mücadele'nin ilk safhasında gelişmeleri izlemek ve Anadolu sahillerinde ticari faaliyet için fırsat aramak dışında pek bir hamlesi bulunmayan Birleşik Devletler olayların seyri nedeniyle Türkiye üzerindeki gelişmelere ilgi göstermek durumunda kalmıştı. Uzun savaş sürecinin ardından ekonomik olarak belirli yükleri üstlenmek istemeyen İngiltere ve Fransa'nın Türkiye'nin bir bölümünü de içine alan bir Ermenistan oluşturarak bu bölgeyi ABD mandasına verme fikri, Suriye'de yaşanan problemler sırasında yine ABD'nin neredeyse denetleyici rolü üstlenmesi isteği Amerika Birleşik Devletleri'nin önce tahkik heyetleri ile ardından siyasi temsilciler ile Anadolu'ya yönelmesine sebep olmuştu.

Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa liderliğinde büyüyen Millî Mücadele hareketinin politik gücünü arttırdığı 1921 yılı itibarıyla ise ABD başta İstanbul'daki Yüksek Komiserinin yönlendirmesi ile önce yardım kuruluşları adına görevlendirilenler, ardından ticari temsilci ve sonra diplomatik temsilci olmak üzere gayriresmî de olsa üç aşamada Ankara Hükûmeti ile ilişki kurmuş bu şehirdeki yerini almıştı. Her ne kadar şehirde bir temsilcilik açmamış olsa da çeşitli nedenlerle Ankara'ya gelen Amerikalılar buradaki gelişimi yakından takip etmişlerdi.

İmge Kitabevi, Ankara 2007, s. 174-177; Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2020, s. 113-117.

⁴⁵ NARA, 867.24/8, 1 June 1921, Gale Number: SC5111519274.

Kaynaklar / References

Arşiv

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi

The National Archives and Records Administration (NARA)

Resmî Yayınlar:

Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States (PRFUS), 1919, Volume II, United Government Printing Office, Washington 1934.

Papers Relating to the Foreign Relations of the United States (PRFRUS), 1922, Volume II, United States Government Printing Office, Washington 1938.

Kitap:

Köse, İsmail, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2016.

Akar, Hulusi, *Harbord Askeri Heyeti Raporu: Gerçekleri Araştırmakla Görevlendirilen Amerikan Askerî Heyetinin Çalışmaları Ve Türk-Amerikan İlişkilerine Etkisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2019.

Güven, Cemal, *Millî Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa'nın Yabancılarla Temas ve Görüşmeleri*, Konya: Eğitim Yayınevi, 2012.

Atatürk, Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk-Söylev*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2019.

Evans, Laurence, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, çev. Tevfik Alanay, Milliyet Yayınları, İstanbul 1972.

Sander, Oral ve Kurthan Fişek, *Türk-ABD Silah Ticaretinin İlk Yüzyılı (1829-1929)*, Ankara: İmge Kitabevi, 2007.

Duru, Orhan, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2020.

Sonyel, Salahi R., *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1973.

Clarence K. Streit, *Bilinmeyen Türkler; Mustafa Kemal Paşa, Milliyetçi Ankara ve Anadolu'da Gündelik Hayat*, haz., Heath W. Lowry, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2012.

Makale

Şimşir, Bilal N., *Türk-Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması Ve Ahmet Muhtar Bey'in Vaşington Büyükelçiliği (1920-1927)*, *Belleten*, Nisan 1977, Cilt 41 - Sayı 162, s.279-282.

Thomas A. Bryson, *Admiral Mark L. Bristol, an Open-Door Diplomat in Türkiye*, *International Journal of Middle East Studies*, Sep., 1974, Vol. 5, No. 4 (Sep.,1974), s.462.

Doğanay, Rahmi, "Millî Mücadele Ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk-Amerikan İlişkileri (1918-1927)", *Turkish Studies*, Volume 9/4 Spring 2014, s.375.

Monografi

MAJ. Joseph, J. DiDomenico, *The Rise and Fall of a Coalition; The Supreme War Council and Marshal Foch, 1917-1919*, United States Army Command and General Staff College, Kansas, 2017.

Yazar Hakkında / About Author

**Arş. Gör. Selim HÜSEM | Marmara Üniversitesi |
selim.husem[at]marmara.edu.tr | ORCID: 0000-0002-8328-0276**

1995 yılında İstanbul'da doğdu. Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden 2017 yılında mezun oldu. 2019 yılında Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı'nda "Cumhuriyet Döneminde Sıkıyönetimler 1974-1983" başlıklı tez ile Tezli Yüksek Lisans Programını tamamladı. 2019 yılında Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı'nda doktora programına başlamış ve halen sürdürmektedir. 2022 yılında Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır. Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümünde görevine devam etmektedir.

**Res. Ass. Selim HÜSEM | Marmara University |
selim.husem[at]marmara.edu.tr | ORCID: 0000-0002-8328-0276**

He was born in 1995 in Istanbul. He graduated from Marmara University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History in 2017. In 2019, he completed his Master's Program with the thesis titled "Martial Laws in the Republican Era 1974-1983" at Marmara University, Institute of Turkish Studies, Department of Republican History. In 2019, he started his doctorate program at Marmara University, Institute of Turkish Studies, Department of Republican History, and still continues. In 2022, he started to work as a Research Assistant at Marmara University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History. He continues to work at Marmara University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of History.